

Akad. dr. Boštjan Žekš

MOŽNOSTI ZA ODLIČNOST IN MOJSTRSTVO POVSOD

Iz zahteve, da mora vsakdo doseči svojo odličnost na področju, ki mu najbolj ustreza, sledi, da moramo poudarjati različnost. V Sloveniji je ena od glavnih ovir za napredek na tem področju prav to, da ne želimo biti različni, ampak težimo k enakosti ter zato tudi nimamo izjemne odličnosti. To je ponazorjeno na uspehih oziroma neuspehih Slovenije na razpisih Evropskega raziskovalnega sveta.

POSSIBILITIES FOR EXCELLENCE AND MASTERSHIP EVERYWHERE

Everybody must try to achieve his maximal level of excellence and mastership in the field which suits him best. This is possible only if we emphasize differences and not equality. In Slovenia one of the biggest obstacles for the progress in this field is, that we do not want to be different, we tend to be equal and we therefore do not have extreme excellence. An example is given for this by describing the success of Slovenia in the actions of the European Research Council.

V zadnjih mesecih leta 2006 je začel delovati Evropski raziskovalni svet (European Research Council – IRC) (1), ki naj bi na evropskem nivoju financiral osnovne raziskave, edini kriterij pa naj bi bila znanstvena odličnost predlaganih raziskav. Brez nacionalnih ključev, brez prednostnih usmeritev, brez zahtev po neposredni koristnosti raziskav, le kvaliteta, kvaliteta na mednarodnem nivoju, odličnost in mojstrstvo. V nasprotju z dosedanjimi »evropskimi« raziskavami naj tu ne bi šlo za velike mednarodne raziskovalne skupine, za mednarodno povezovanje, za povezovanje raziskovalcev in uporabnikov, ampak le za kakovost, ki je lahko posebljena v mali raziskovalni skupinici ali celo v posamezniku. Tudi sam način vodenja teh novih projektov naj bi bil drugačen od dosedanjega, z manj formalnosti, z manj birokracije, z več zaupanja v raziskovalce in v vodjo projekta.

Prejšnji veliki projekti morda nenamerno dajejo prednost večjim državam, večjim univerzam in inštitutom, večjim raziskovalnim skupinam, ki imajo boljše povezave s tujimi skupinami in se laže soočajo z administrativnimi in računovodskimi obremenitvami, medtem ko posameznik ali mala skupina iz majhne države, npr. iz Slovenije, lahko sodeluje v takem projektu v glavnem le kot pridružen član, ki mu večji in pomembnejši povedo, kaj naj dela. V tej novi shemi bodo naše raziskovalne skupine in tudi posamezni raziskovalci lahko sodelovali samostojno, vidno in odgovorno, če so le kvalitetni. Lepa možnost za Slovenijo s še dodatno pozitivno stranjo. Po vključevanju v ERC se bo namreč videlo, da vsi naši znanstveniki niso enako kvalitetni, čeprav smo se navadili, da jih obravnavamo kot enake. Eni bodo v ERC uspeli, drugi pa ne ali pa se sploh ne bodo prijavi, ker se zavedajo svojih kvalitet.

Lepa vizija. Kakšni pa so prvi rezultati? Prvi razpis ob koncu leta 2007 je bil namenjen mladim znanstvenikom, ki začenjajo s samostojno znanstveno kariero. To so mladi ljudje, ki so se po doktoratu še nekaj let podoktorsko usposabljali in so sedaj sposobni za vrhunsko samostojno raziskovalno delo. Stari naj bi bili nekje med 30 in 35 let, pet let ali nekaj več po doktoratu. Povprečen projekt naj bi bil težak 2 milijona EUR, kar bi nosilcu omogočilo postavitev lastnega laboratorija in lastne raziskovalne skupine. Ker je ta dobiček

tako velik, se je prijavilo malo manj kot 10.000 kandidatov, ki so jih po strogi evalvaciji, ki je upoštevala le kvaliteto dosedanjega dela in kvaliteto predloga, zožili na 600 finalistov in potem v drugem krogu še na 300 zmagovalcev (2).

In kako je s slovensko udeležbo in slovenskim uspehom v tem mednarodnem tekmovanju? Prijavilo se je le malo mladih slovenskih doktorjev znanosti, v finale se ni uvrstil nihče iz slovenskih raziskovalnih inštitucij, med zmagovalci pa je eden mlad slovenski znanstvenik, ki pa deluje na inštituciji v tujini. Ta uspeh je po mojem mnenju izredno slab, še posebno, če upoštevamo, da zmagovalci prihajajo iz raziskovalnih skupin iz 21 držav, med katerimi so npr. Madžarska, Avstrija, Grčija, Ciper, Bolgarija in Češka, ni pa, na žalost, Slovenije. Ta rezultat pomeni, da danes nimamo znanstvenikov iz Slovenije med elito šeststotih evropskih znanstvenikov starih okoli 30 let, čez dvajset let pa ne bomo imeli svojih predstavnikov med takrat vodilnimi znanstveniki starimi okoli 50 let.

Ta rezultat je tako tragičen, da bi ga bilo potrebno resno analizirati. Na žalost nimam natančnejših podatkov o prijavah in o prijaviteljih. Le iz teh bi lahko videli, kateri naši mladi raziskovalci so se prijavi-
li. Ali res najboljši, ali malo slabši? Če prvi, je stvar še bolj žalostna, ker to pomeni, da res nimamo izjemnih mladih znanstvenikov. Če drugi, pa se lahko postavi vprašanje, zakaj se najboljši ne prijavljajo na take evropsko kompetitivne razpise. Ali zato, ker jim je pri nas predobro, kar ne verjamem, ali ker nimajo visokih ambicij, kar je tudi težko verjeti. Moje mnenje je, da izjemnih mladih raziskovalcev res nimamo, ker jih ne vzgajamo in ne gojimo. Take ljudi bi dobili, če bi izmed mladih doktorjev izbrali najboljše in jih nekaj časa posebej podpirali, mi pa jih prepuščamo same sebi, da se vsak sam zase utaplja v morju povprečnosti. Seveda je vsako iskanje izjemnosti tvegano početje brez garancije, da je izbira res pravilna, vendar se moramo tega lotiti. Čeprav pri taki izbiri delamo napake in se vsi izbrani ne izkažejo za odlične, je to še vedno bolje, kot da ničesar ne storimo.

Naš odnos do takih elitnostnih akcij se kaže tudi pri dogajanjih ob drugem razpisu ERC, ki je potekal letos spomladi v treh razpisih za naravoslovno-tehnične vede, za biomedicinske vede in za

humanistične in družboslovne vede (3). To pot je razpis namenjen starejšim, uveljavljenim znanstvenikom, posamezni projekti pa naj bi segali do 3,5 milijonov EUR. Predlogi, ki so prišli na razpis, so sedaj v ocenjevanju, bojim pa se, da se bo pokazalo, da je naš, slovenski odnos in naš uspeh podoben kot pri prvem razpisu. Meni se je zdelo zelo pomembno sodelovati pri tem, zato sem v svojem okolju organiziral priprave za prijavo projekta, ki smo ga potem res pripravili in oddali, vodja pa naj bi bil moj mlajši, izjemno uspešen sodelavec. Ko smo projekt oddali, sem začel vpraševati znance, ali so oni tudi kaj prijavi, in nisem našel nikogar, ki bi za to dogajanje sploh vedel. Nekaj vedenja o tem sem zasledil pri vodstvu Univerze v Ljubljani, saj so organizirali informativni dan o prijavi projektov za ERC – en dan pred končnim rokom za prijavo projektov iz naravoslovno-tehničnih ved. Skratka, ne zanima nas in ne zdi se nam pomembno.

Seveda ta zgodbica popisuje le dogajanja na zelo ozkem področju človeških dejavnosti, na področju znanosti, in prikazuje, kako se na tem področju spopadamo z odličnostjo in mojstrstvom. Prikazuje, kako nam ta borba ne uspeva najbolje, čeprav se vsi zavedamo, kako pomembna je. Ne uspeva nam zato, ker se nam zdi, da smo vsi enaki ali da bi vsaj morali biti vsi enaki. Pa nismo in ne bomo. Smo različni in vsak mora izrabiti svoje specifične sposobnosti in postati odličen na področju, ki mu najbolj ustreza in kjer je lahko zato še bolj odličen. Tak osebni razvoj odličnosti bo vodil k temu, da se bodo različnosti med nami še povečevale zaradi samega poudarjanja specifičnih sposobnosti. Pa to ni nič slabega, saj bomo različni, toda vsi enakopravni.

Na žalost pa nismo sposobni narediti velikega in odločilnega koraka v tej smeri. To se kaže na primer v visokem šolstvu, kjer smo vsi učitelji enaki, s skorajda enakimi obveznostmi in enako plačo. Poleg tega smo zadovoljni, da imamo status državnega uradnika, ki sicer ne vzpodbuja k velikim dosežkom in ne daje velike plače, daje pa stabilnost, ki se nam zdi najpomembnejša vrednota, pa čeprav je na zelo nizkem nivoju. Podobno je v zdravstvu, kjer ima vrhunski kirurg, ki dela na svetovnem nivoju, skorajda isti status kot povprečen ali celo podpovprečen zdravnik. Vsi skupaj pa smo pripravljani

stavkati za večje plače, ne pa za večje razlike plač.

Moramo dojeti, da potrebujemo elito. Na vsch področjih človeških dejavnosti potrebujemo široko osnovo, toda tudi nekaj elitnih posameznikov. Samo od elite ne moremo živeti, brez nje pa sploh ne. Potrebujemo široko osnovo dobrih znanstvenikov, ker moramo kot država vsaj nekako pokrivati vsa področja znanosti, in potrebujemo nekaj elitnih znanstvenikov, ki bodo dosegali vrhunske dosežke in z njimi navduševali mladino in nas predstavljali v svetu. Potrebujemo mnogo dobrih zdravnikov, poleg tega pa tudi nekaj elitnih, ki nas bodo povezovali s svetom in od tam prinašali nove dosežke. Potrebujemo splošno pismenost, poleg tega pa nekaj Ivanov Cankarjev ali Dragov Jančarjev. Zavedati se moramo, da nam izjemno uspešen človek ničesar ne jemlje, ampak tudi nas dviga v višave.

Reference:

1. <http://erc.europa.eu>
2. <http://erc.europa.eu/pdf/Listfinal.pdf>
3. http://erc.europa.eu/pdf/News_release.pdf